

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ВИКОНАННЯ СУЧАСНИХ ТВОРІВ НА КЛАСИЧНІЙ ГІТАРІ (НА ПРИКЛАДІ ТВОРІВ АГУСТІНА КАСТІЛЬЯ-АВІЛИ)

METHODOLOGICAL ASPECTS OF PERFORMING CONTEMPORARY WORKS ON CLASSICAL GUITAR (EXAMPLE OF THE WORKS OF AGUSTIN CASTILLA-AVILA)

У статті окреслюється ряд методичних аспектів виконання сучасних творів на класичній гітарі. Зазначено, що підготовка здобувачів в ЗВО є процесом, який потребує модифікації наявних методик, оновлення програм, за якими здійснюється навчання. Це є наслідком зростання рівня взаємодії гарантів програм, викладачів та здобувачів освіти. У ході комунікації між усіма учасниками навчального процесу унаочнюється потреба сприяти тому, щоб випускники були готовими до подальшої професійної діяльності та володіли усіма компетенціями, які дозволять забезпечити високий рівень майстерності. Коли мова йде про здобувачів освіти, що навчаються за спеціальністю 025-музичне мистецтво по класу класичної гітари, то вкрай необхідним є ознайомлення музиканта-практика з сучасними методиками, прийомами звуковидобування, які формують виконавську техніку та артистизм. Однією з авангардних технік, що мають поширення у сучасній композиції, є мікротональна музика. Сучасне гітарне виконавство давно вийшло за межі розуміння інструменту, виключно як «спадкоємця» народної культури. Значний інтерес композиторів до гітари, що спостерігається серед митців-авангардистів ХХ століття, призводить до зміни характеру творів. Зокрема спостерігається ускладнення музичної мови та поява нових прийомів гри, методів композиції тощо. Гітарна творчість Агустіна Кастілья-Авіли представляє новий спектр можливостей, який відкривається для виконавців у творах, написаних у мікротональній техніці. Митець прагне використовувати новітній принцип застосування інструмента, що передбачає поділ тону на шість мікротонів (1/6 темперація). Музиканти-виконавці мають віднаходити власні шляхи видобування сонорних мікротонових поєднань, що можливе і на спеціальних інструментах, і на звичайних (іноді препарованих). Включення творів Агустіна Кастілья-Авіли до репертуару здобувачів освіти по класу гітари дозволить розширити уявлення про інструмент, вивчити нові прийоми гри на ньому, що сприятиме зростанню професіоналізму випускників освітньої програми.

Ключові слова: гітара, методика, композитор, сучасні техніки, мікротональна техніка, Агустін Кастілья-Авіла.

The article outlines a number of methodological aspects of performing modern works on the classical guitar. It is noted that the training of applicants for higher education is a process that requires modification of existing methods, updating of programs according to which training is carried out. This is a consequence of the increasing level of interaction between program guarantors, teachers and students. In the course of communication between all participants of the educational process, the need to promote graduates to be ready for further professional activities and possess all the competencies that will allow to ensure a high level of mastery is visualized. When it comes to students studying in the specialty 025-musical art in the class of classical guitar, it is absolutely necessary for a practicing musician to familiarize himself with modern techniques, techniques of sound production, which form performance technique and artistry. One of the avant-garde techniques widespread in modern composition is microtonal music. Modern guitar performance has long gone beyond understanding the instrument, exclusively as an "heir" of folk culture. The significant interest of composers in the guitar, which is observed among avant-garde artists of the 20th century, leads to a change in the nature of the works. In particular, there is a complication of the musical language and the appearance of new techniques of playing, methods of composition, etc. Agustin Castilla-Avila's guitar work represents a new spectrum of possibilities that opens up for performers in works written in microtonal technique. The artist strives to use the latest principle of using the instrument, which involves dividing the tone into six microtones (1/6 temperament). Musicians-performers have to find their own ways of extracting sonorous microtone combinations, which is possible both on special instruments and on ordinary (sometimes prepared) instruments. The inclusion of Agustin Castilla-Avila's works in the repertoire of guitar students will allow them to expand their understanding of the instrument, learn new ways of playing it, which will contribute to the growth of the professionalism of the graduates of the educational program.

Key words: guitar, technique, composer, modern techniques, microtonal technique, Agustin Castilla-Avila.

УДК 787.61:376.3
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/54.2.6>

Сологуб В. Д.,
канд. пед. наук,
доцент за наказом кафедри музичного та хореографічного мистецтва Відокремленого підрозділу «Миколаївська філія Київського національного університету культури і мистецтв»

Гриненко С. М.,
докт. філософії,
ст. викладач ОПП «Музичне мистецтво» Миколаївського фахового коледжу культури і мистецтв

Постановка проблеми у загальному вигляді. Підготовка здобувачів в ЗВО є процесом, який потребує модифікації наявних методик, оновлення програм, за якими здійснюється навчання. Це є наслідком зростання рівня взаємодії гарантів програм, викладачів та здобувачів освіти. У ході комунікації між усіма учасниками навчального процесу унаочнюється потреба сприяти тому, щоб випускники були готовими до подальшої професійної діяльності та володіли усіма компетенціями, які дозволять забезпечити високий рівень

майстерності. Коли мова йде про здобувачів освіти, що навчаються за спеціальністю 025-музичне мистецтво по класу класичної гітари, то вкрай необхідним є ознайомлення музиканта-практика з сучасними методиками, прийомами звуковидобування, які формують виконавську техніку та артистизм. Однією з авангардних технік, що мають поширення у сучасній композиції, є мікротональна музика. Актуальним завданням є висвітлення методичних аспектів гри на гітарі творів, в яких дана музична техніка використовується.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання розвитку гітарного виконавства, становлення національних шкіл гри на даному інструменті було ґрунтовно проаналізовано в дисертаційному дослідженні Ф. Берната [1]. Автор дуже влучно визначив зміни у трактуванні інструменту, які відбулись упродовж минулого століття, що безперечно вплинуло і на сучасну практику гри на гітарі. В публікаціях В. Сологуб [2, 3] висвітлено результати методичних напрацювань, які застосовувались під час викладацької діяльності у ВП МФ КНУКіМ зі здобувачами освіти по класу гітари. Специфіка мікротональної техніки та виміри її застосування в сучасній музичній практиці досліджувалась у публікації В. Браїніна [5]. Важливим джерелом для розуміння специфіки використання мікротональної техніки у гітарних творах є публікації А. Кастілья-Авіли та замітки про композитора [4, 6].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Гітарні твори сучасного іспанського композитора Агустіна Кастілья-Авіла, що є частиною репертуару багатьох музикантів, не здобули достатнього висвітлення в педагогічному та мистецтвознавчому дискурсі. Водночас вони можуть розглядатися як наочний приклад вмілого та доцільного застосування мікротональної техніки.

Мета статті – окреслити методичні аспекти виконання сучасних гітарних творів на прикладі опусів іспанського композитора Агустіна Кастілья-Авіли, що базуються на основі мікротональної техніки.

Виклад основного матеріалу. Класична гітара – найбільш відомий і популярний інструмент серед професійних музикантів та аматорів. Сучасна класична гітара є інструментом, в якому використовується традиційний принцип акустичного звукоутворення. Проте інструмент зазнав чималих змін і наразі поєднує у собі як певні традиційні, так і новітні сучасні конструкційні елементи. До того ж виконавці наразі мають використовувати різні прийоми гри та виконавські техніки. Розвиток музичної практики спричинив появу творів, які вимагають від гітариста знання принципово нових способів звуковидобування, саме тому під час навчання здобувачі освіти мають бути ознайомлені з ними. «Викладання фаху нерозривно пов'язане з дисципліною “Методика викладання фаху (за фаховим спрямуванням)”, де акцентується увага на тих показниках, які характерні саме для гітари та відрізняють її від інших струнно-щипкових інструментів: посадка, постановка виконавського апарату, способи звукоутворення та звуковидобування, прийоми гри, гітарна аплікатура, табулатура, штрихи, тощо» [2, с. 149]. При формуванні репертуару гітариста потрібно орієнтуватись на ті твори, які сприяють розширенню виконавських можливостей музиканта.

Упродовж останніх десятиліть істотним чином змінився характер творів для гітари, яка наразі

може трактуватись абсолютно діаметрально протилежним чином – і як символ іспанської музики фламенко, і як інструмент, що виконує авангардні опуси. Тепер це віртуозний інструмент, на якому можливе відтворення «неокласицистської (Іспанія, Велика Британія), авангардової (Німеччина, Франція, Велика Британія) естетики, поєднання усталеного щодо гітари класико-романтичного амплуа з експериментаторством (Франція, Італія, Німеччина), національною специфічністю (що виражалось у тембровій характерності та різнобарвності) та впливами старовинного типу музикування (ренесанс, бароко)» [1, с. 58–59]. Отже, гітара викликала значний інтерес у композиторів, які заклали основи сучасної музичної мови. Інструмент використовувався для створення специфічного колориту в творах представників нововіденської школи - ансамблі «Серенада» ор. 24 Арнольда Шенберга, «Оркестрових п'єсах», «Трьох піснях для оркестру», «П'яти п'єсах для оркестру» ор. 10, «Трьох піснях» ор. 18, «Двох піснях» ор. 19 Антона Веберна та опері «Воццек» Альбана Берга.

Одним з творів, де гітара здобула сучасне трактування, став цикл «Молоток без майстра» (1954) П'єра Булеза. Цей вокально-інструментальний цикл був створений для контральта, альтової флейти, ксилоримби, вібрафона, ударних, гітари та альта. В ньому композитор часто застосовував звучання класичної гітари з використанням специфічних прийомів гри, що нагадувало щось середнє між звучанням ударних і пічкато віоли. Нетиповий ансамбль «Молотка без майстра» був сприйнятий гітаристами як новаторський і привернув увагу нового покоління композиторів.

Широке застосування гітари було характерне для експериментів композиторів-авангардистів 50-х – 70-х років ХХ століття. Французький композитор Моріс Оана створив Концерт для гітари з оркестром «Три графіки», цикл «Твори для десятиструнної гітари». Американський композитор Гаррі Парч написав два цикли для адаптованої ним гітари «Adapted Guitar», на якій грав сам. «З'явилося чимало творів, які трактували гітару не у «народному ключі», а як серйозний інструмент, що доречний і в авангардній музиці» [2, с. 148]. Сучасні митці також зацікавлені у використанні усіх можливостей гітари і прагнуть розвивати мікротональну музику для гітари. В цьому напрямку розвиває свої творчі інтенції сучасний іспанський композитор та гітарист Агустін Кастілья-Авіла (1974 р.н.), що є віце-президентом Австрійського Товариства Мікротональності.

Агустін Кастілья-Авіла народився в Херес-де-ла-Фронтера, де й розпочав свою музичну освіту в консерваторії. Митець продовжив навчання у різних європейських закладах, зокрема він навчався у Лондонському музичному коледжі, Університеті

Моцартеум у Зальцбурзі [4]. Він отримав докторський ступінь з музичного мистецтва в Університеті штату Арізона і паралельно працював там асистентом. Окрім занять на гітарі він також опановував композицію у Олександра Мюлленбаха в Люксембурзькій консерваторії. Агустін Кастілья-Авіла займався також викладацькою діяльністю, брав участь у багатьох майстер-класах. В 2015 році Агустін приїжджав до України, де виступав у Києві з лекцією на фестивалі сучасної академічної музики «Kyiv Contemporary Music Days».

Термін «мікротональна музика» відноситься до музики, що містить дуже малі інтервали («мікротони» - «інтервали, менші за півтон») [5, р.53], але може включати будь-яке налаштування, яке відрізняється від західної дванадцятитонової рівнотемперованої. Для того, щоб отримати мікротони на звичайній гітарі, виконавець може використати декілька способів: 1) маніпулювати кілками налаштування з використанням будь-яких мікротональних інтервалів; 2) підтягувати струни лівою рукою; 3) затискати струну між лівою рукою та нижнім поріжком таким чином, щоб пропорції ладів були наче в оберненні; 4) грати за допомогою спеціальної скордатури, спускаючи струни. Отже, характер звучання інструменту змінюється завдяки трансформації і самого інструмента, і шляхів гри на ньому. «Використання майстрами різних порід дерев під час майстрування інструмента дає змогу дещо змінювати акустичні особливості гітари – може подовжуватися тривалість звуку чи, навпаки, скорочуватися. Конструктивні особливості впливають на впровадження тих чи інших прийомів гри, на полегшення застосування різних принципів видобування звуку» [3, с. 202]. На сьогоднішній день існує широкий вибір мікротональних гітар, наприклад, подібними є гітари Джона Кетлера, але звісно, що з їх застосуванням є ряд проблем. По-перше, не кожен виконавець може придбати подібний інструмент. По-друге, його вивчення потребує часу. Агустін Кастілья-Авіла вважає, що для гітариста буде достатньо одного інструмента, головне – опанувати способи отримання мікротонів. Мета композитора полягає в тому, щоб мати можливість включити мікротональну музику в свої програми. Тож, на сьогоднішній день сучасному гітаристу потрібно знайти свій спосіб ефективно створювати мікротони, не змінюючи інструмент чи техніку.

Агустін Кастілья-Авіла в своїх творчих пошуках спробував грати різні інтервали, які по сутності побудовані на мікротонах (тобто чверть тони, восьмі частини тонів на різних струнах), але найбільше його приваблює поділ тону на шість мікротонів (□ температура) [6, р. 2]. У більшості мікротональних гітар гра на відкритих струнах є такою ж самою, як і на звичайних гітарах. Наявність мікротонів між струнами дає особливий резонанс. Ця система з використанням шести рівних

мікротонів дуже зручна для будь-якого налаштування. В мікротональній п'єсі «Der Nacht der Wellen» такий принцип застосований з використанням 12-х часток тону.

У сольних п'єсах для гітари «Tres Momentos Microtonales» і «Sakura» композитор використовує шість струн G, налаштованих на шостих тону від струни до струни. Це дозволяє грати бас і мелодію дуже зручним способом. В основі твору «Sakura» використовується тема, що побудована на основі японського звукоряду хірайоші. Цей різновид пентатоніки складається з наступних звуків ладу: 1-2-3b-5-6b. Тема являє собою фразу, що побудована на висхідному русі в межах цього ладу з використанням мікротонів. Тема є уособленням наспівного начала і викладена великими тривалостями в повільному темпі таким чином, щоб було чутно відлуння після кожного звука. Після її проведення звучить контрастний декламаційний епізод, який побудований на фразах діалогічного характеру, що відрізняються вузьким діапазоном – не більше терції і є своєрідними секвенціями з використанням мікротонових звуків. На чергуванні двох контрастних епізодів побудований весь твір – щоразу проведення кожної з тем зазнає все більшого перетворення в бік мікротональності. Таким чином, теми наприкінці зближуються і їх спільний мотив – висхідна секунда набуває значення «питання» без відповіді у фінальному проведенні.

Таким же чином, але з 1/6 на басовій струні E, написана композиція «Il Velo di Iside». У своїх теоретичних роботах Агустін Кастілья-Авіла не лише пише музичні твори, а й досліджує акустичні властивості мікротонів в низькому регістрі та мікротонів у високому регістрі, які отримані шляхом щипка лівою рукою біля верхнього поріжка та за ним. Після створення композиції в цьому регістрі, автор вирішив збільшити діапазон, щоб використати дві гітари (одна з усіма струнами E, а інша – з усіма G, обидві налаштовані на шості тони). В результаті вдалось розширити діапазон, який став вже близько двох з половиною октав, а також додати тембровий контраст; звук шести високих струн E різкіший, ніж звук струн G. Прикладом може слугувати композиція «Das klingt sehr mikrotonalisch», що створена для двох мікротональних гітар.

Для того, щоб мати змогу використовувати як звичайні регістри гітари, так і всі мікротони між ними та природний резонанс, Агустін створив «Rubaiyats» для шести мікротональних гітар (кожна складається з шести струн з однаковим налаштуванням). Композиція «Rubaiyats» є зразком мікротональної сонорної музики для ансамблю 6 гітар. Твір побудований за принципом чергування гомофонно-гармонічної та поліфонічної фактур з наскрізним розвитком, перетворенням основного матеріалу і кульмінацією наприкінці п'єси. В творі, що побудований на одній темі, використовуються

її різноманітні мікротонові модифікації та перехід від одного інструмента до іншого. Це підкреслюється різними тембрами та способами звуковидобування. Початок твору тихий, де чутно лише шарудіння, що досягається використанням різного типу перкусійних прийомів та чіткого розподілу музичного матеріалу на супровід та проведення теми. Упродовж всього твору підтримується постійний помірно швидкий темп, що є символом вічного руху та невпинного пошуку. В середині твору поліфонічне проведення початкового матеріалу створює ефект стрімкого руху, але темп не змінюється, тема імітується різними інструментами з використанням мікротонного перетворення. Потім цей епізод переходить у гомофонно-гармонічний, який гальмує рух засобами фактури (тут знов присутній розподіл на мелодію й акомпанемент). Наступний за ним поліфонічний розділ знов активує рух і призводить до розширення діапазону, охоплення крайнього верхнього регістра. За рахунок зміни фактури на більш щільну – використання дрібних тривалостей замість повторюваного базового ритмічного малюнку, створюється враження прискорення темпу, але насправді він не змінюється. Весь ансамбль використовує прийом глісандо (кожний музикант грає в своєму діапазоні із використанням різних дрібних тривалостей). Таким чином досягається ефект алеаторики, що вдало поєднується з мікротональною та сонорною музикою.

Як зазначає сам композитор, більшість гітаристів, які грали його мікротональні твори, не мали досвіду з виконання такої музики [6]. Оскільки стандартна конструкція ладових порожків не змінилася, усім було легко адаптуватись до цієї системи. Це було найбільшою перевагою системи. З іншого боку, Агустін захоплюється в цій мікротональній скордатурі резонансом інструмента. В більшості своїх творів автор інтерпретував гітару як місток між сучасною музикою та музикою різних культур із використанням мікротонів (арабською, японською тощо). Іноді композитор створював п'єси, використовуючи деякі варіації своєї системи в різних творах (поєднуючи її з різними способами отримання мікротонів). У «Tres Tristes Tríos» він розподіляв шості тону між трьома гітарами, взагалі не змінюючи струн.

Однією з проблем створення мікротональної музики для гітари є її нотний запис. Оскільки більшість гітаристів знайомі з різними видами табулатур, Агустін створив одну, яка вказує на струну та лад (головна нота для позначення звичайної, гармонічної, ударної тощо). Він використовував цю систему в таких композиціях, як «Tres Momentos Microtonales».

Митець зазначає, що використання транскрипції – це можливість для гітариста швидко вивчити твір. Все залежить від фактури (складна фактура набагато легше розбирається виконавцем, коли

вона написана транскрибовано). Такий запис використав автор у творі «Sakura». Враховуючи особливості нотного запису, Агустін зосередився переважно на практичних аспектах, які допомагають виконавцю освоїти композицію.

Одним з сучасних напрямків авангардної музики є компонування для препарованих інструментів. Препаровані гітари також представлені у творах Агустіна Кастілья-Авілі. Композитор не виступає проти еволюції інструмента в бік посилення гучності, йому більше подобається писати «інтимні» гітарні твори, без гучного резонансу. Він іноді використовує препаровані інструменти. Для цього застосовуються такі методи, як фіксація струн каподастром на 10-му ладі або накладення тканини на струни, щоб звучна частина струни поєдналась з верхнім поріжком. Останнім прикладом мікротональних композицій на такому інструменті була п'єса «Caged Music 3» у виконанні «Athenaeum Guitar Trio». Цей твір написаний для тріо гітар. Він побудований на рухливому мотиві, що весь час підтримується двома інструментами з використанням різних способів звуковидобування. Це тема вступу, що характеризується вузьким діапазоном, інструментальним типом мелодики та тихою динамікою. На тлі цього постійного руху з'являється головна тема, що викладена великими тривалостями. Вона накладається на рухливі фрази і символізує стрімкий підйом звуками ладу, охоплюючи широкий діапазон, з використанням мікротонових інтервалів та флажолетів. Тема повторюється два рази і спускається в нижній регістр, після чого на перший план виходить розвиток рухливого матеріалу, що був у вступі. Він стрімко розвивається, піднімається у високий регістр в одній з гітар, готуючи таким чином кульмінацію. Кульмінація звучить щільно й насичено завдяки перкусивним прийомам – ударах по корпусу однієї гітари, з використанням биття по струнах у другій та шкрябання у верхньому регістрі по струнах третьої гітари. Твір є доволі швидким, віртуозним і вимагає від виконавця знання сучасних технік гри на інструменті та бездоганного відчуття ансамблю.

Висновки. Сучасне гітарне виконавство давно вийшло за межі розуміння інструмента, виключно як «спадкоємця» народної культури. Значний інтерес композиторів до гітари, що спостерігається серед митців-авангардистів ХХ століття, призводить до зміни характеру творів. Зокрема спостерігається ускладнення музичної мови та поява нових прийомів гри, методів композиції тощо. Дослідження гітарної творчості Агустіна Кастілья-Авілі дозволяє окреслити той новий спектр можливостей, який відкривається для виконавців у творах, що написані у мікротональній техніці. Митець прагне застосовувати новітній принцип використання інструмента, що передбачає поділ тону на шість мікротонів

(1/6 температура). Музиканти-виконавці мають віднаходити власні шляхи видобування сонорних мікротонових поєднань, що можливе і на спеціальних інструментах, і на звичайних (іноді препарованих). Включення творів Агустіна Кастілья-Авіли до репертуару здобувачів освіти по класу гітари дозволить розширити уявлення про інструмент, вивчити нові прийоми гри на ньому, що сприятиме зростанню професіоналізму випускників освітньої програми.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бернат Ф.Ф. Загальноєвропейський еталон гітарного виконавства та специфіка його національних втілень: дис...канд. мистецтвознавства: 17.00.03 / Харківський національний університет мистецтв імені І.П. Котляревського. Харків, 2019. 205 с.

2. Сологуб В. До проблеми академізації класичної гітари в системі української освіти: школи, репер-

туар та виконавські традиції. *Інноваційна педагогіка*, 2019. Вип. 14. Т. 1. С. 145-149.

3. Сологуб В.Д. Методика викладання фахових дисциплін за ОПП «Інструментально-оркестрове мистецтво». *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*, 2021. Вип. 81. С. 201-204.

4. Agustín Castilla-Ávila is a composer, guitarist, improviser, graphic artist, author and artistic researcher. URL: <https://castilla-avila.com/index.php/aboutme/>

5. Brainin V. Employment of Multicultural and Interdisciplinary Ideas in Ear Training («Microchromatic» Pitch. «Coloured» Pitch). *Proceedings: International Society for Music Education 28th World Conference*, Bologna, 2008, pp. 53-58.

6. Castilla-Ávila A. Microtonality on the Guitar: Castilla-Ávila's 36 Divisions of the Scale. In *Sound Ambiguity 3*. Wrocław, 2016. pp. 1-3.